

ДО 25-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

УДК378.09.94(477.43)(09)

А. Г. Філінюк

НА НОВОМУ РІВНІ ЯКОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ ПРО МИНУЛЕ УКРАЇНИ (ДО 25-РІЧЧЯ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

У статті зроблена спроба узагальнити досвід становлення й діяльності колективу кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, котрій у жовтні 2015 р. виповнилося 25 років. Підкреслено, що її створення відбулось наприкінці періоду перебудови, коли в суспільному житті намітилися демократичні тенденції і посилення уваги до вивчення історичного минулого українського народу. Обґрунтовано, що кафедра формувалася з числа викладачів історичного факультету і в своїй діяльності спиралася на багатолітній досвід підготовки фахівців, витоки якого пов'язані з періодом функціонування Кам'янець-Подільського державного українського університету на чолі з професором І. Огієнком.

Охарактеризовано організаційно-кадрове становлення, ключові напрямки роботи, багатоаспектну співпрацю з провідними науковими установами і вищими навчальними закладами, зокрема з ученими інститутів історії України, археології та української археографії і джерелознавства НАН України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, Національним педагогічним університетом імені Михайла Драгоманова та багатьма іншими.

Зазначено, що за роки свого функціонування кафедра посіла провідне місце не лише на історичному факультеті, а в усьому університеті за якісним показником науково-педагогічних працівників, ефективністю науково-дослідної діяльності, результативністю докторантури та аспірантури, наукових шкіл і міжнародного співробітництва. Зусиллями кафедри проведено 56 міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій, захищено 5 докторських і 34 кандидатських дисертацій, підготовлено кілька сотень магістрів, опубліковано 90 монографій і книг, близько 40 наукових збірників, понад 120 брошур, бібліографічних покажчиків, більше 3 тисяч статей.

Ключові слова: кафедра, історія України, ювілей, потенціал, науково-педагогічні працівники, навчальний процес, наукова діяльність, наукові школи, докторантура, аспірантура, захисти дисертацій, наукова продукція.

У жовтні цього року колектив кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка відзначив своє перше 25-річчя. Ця ювілейна дата безперечно є умовною, оскільки підготовка фахівців за спеціальністю історія та організація наукових студій із національної історії своїми витокami входять у далекий 1918 рік. Саме тоді, 22 жовтня 1918 р., було відкрито Кам'янець-Подільський державний український університет – перший державний український університет у нашій державі. Вже тоді науково-дослідна робота в університеті була перетворена в пріоритетну сферу діяльності всього колективу [9, с.34]. В ньому від першого дня функціонування вибудовувалася вся система навчальної, навчально-методичної, науково-дослідної та громадсько-виховної діяльності за кращими європейськими та вітчизняними зразками. Досить згадати імена першого ректора професора Івана Огієнка і запрошених ним на роботу в університет видатних учених В. Віднова, А. Білецького, Д. Дорошенко, М. Драй-Хмару, П. Клепатського, П. Клименка, І. Крип'якевича, Ю. Сіцінського, В. Широцького, трохи пізніше – В. Гериновича, Є. Сташевського та інших, які задали тон, ритм й справді європейську якість навчального процесу та наукових студій. У комплексі навчальних дисциплін, котрі визначали українознавчий дискурс університету, студенти історичного відділення вивчали історію України, історію Сходу, історію Римської імперії, історію середніх віків, історію Болгарії і Сербії, історію української та всесвітньої церкви, історію українського мистецтва, музики, історію Поділля, проблеми джерелознавства тощо [10, с.10]. А скільки наукових розвідок з'явилося у перші роки функціонування університету!

На тернистому шляху численних реорганізацій університету, ускладненому не тільки фінансово-матеріальними нестатками, але головним чином політичними чинниками, зокрема арештами, репресіями та ідеологічним тиском з боку органів радянської влади, кращі їх надбання примножили своєю невтомною працею як у навчальному процесі, так і в сфері наукових досліджень О. Неселовський, К. Копержинський, П. Палько, І. Зеленько, А. Коваленко, І. Винокур, А. Копилов, І. Слизький, О. Степенко, А. Баженов, О. Завальнюк [24, с.5], С. Копилов, М. Петров, В. Якубовський і багато інших.

Офіційно кафедра була організована наказом ректора № 236 від 13 жовтня 1990 р. на підставі рішення вченої ради інституту. До підбору та формування її персонального складу ректор тодішнього Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту, досвідчений менеджер вищої школи, професор А. Копилов, не менш досвідчений декан і провідний краєзнавець, доцент А. Баженов й знаний в Україні археолог, завідувач кафедри історії СРСР і УРСР, професор І. Винокур підійшли досить продумано та компетентно [25, с.6]. Власне, для цього не довелося спеціально запрошувати працівників з інших вишів чи наукових установ, як це було в 1918 р. У тодішньому педагогічному інституті, особливо на історичному факультеті, було достатньо високопрофесійних

науково-педагогічних працівників. Тим більше, що тривалий час на кафедрі професора І. Винокура функціонувала секція «історії УРСР», яка й стала ядром і основою нового колективу [24, с.5]. Тут не можна не підкреслити, що з боку тодішнього ректора інституту доцента А. Копилова, завідувача кафедри історії СРСР і УРСР професора І. Винокура і декана історичного факультету доцента Л. Баженова це був сміливий і водночас далекоглядний крок на шляху структурного удосконалення вишу та його навчального процесу. Винятково важливим було і те, що в ході розробки нового навчального плану при збільшенні долі українознавчих навчальних дисциплін вивчення історії України відведено чільне місце [8, с.31, 58].

Перший склад науково-педагогічних працівників кафедри виявився напрочуд доволі потужним, хоча кількісно налічував всього 6 викладачів і 1 старшого лаборанта. Якщо частка викладачів інституту з науковими ступенями і вченими званнями складала 43,5 % [7, с.141], то на кафедрі вона становила 66,7 %. Щоправда, цей показник був нижчим на 5,6 % від середнього по історичному факультету.

Від часу створення на кафедрі стали працювати чотири кандидати історичних наук: доцент О. Степенко і старші викладачі М. Петров, С. Трубочанінов, В. Якубовський, старший викладач Б. Кушнір, асистент І. Щегельський і старший лаборант І. Найчук. Всі члени нового структурного підрозділу виявили певну сміливість, оскільки тоді ніхто не міг уявити, що будуть учасниками відновлення державної незалежності України і що буде справді затребуване вивчення національної історії. Між тим, всі викладачі вирізнялися високим рівнем професійної підготовки, мали україноцентричний світогляд, значний досвід науково-педагогічної роботи і в науковій спеціалізації представляли кілька наукових шкіл, пов'язаних як із традиціями історичного факультету, так і провідними вищими навчальними закладами та науковими установами – Київським державним університетом ім. Т.Г. Шевченка, Одеським державним університетом, Київським державним педагогічним інститутом ім. М. Горького, а також інститутами історії та археології АН УРСР.

Звісно, найбільш досвідченим і закономірно найстаршим у корпусі науково-педагогічних працівників кафедри був старший викладач *Борис Кушнір* – учасник Другої світової війни, що сповна спізнав всю суть людиноненавистницьких фашистських концтаборів, не раз за роки воєнного лихоліття дивився у вічі смерті, а як досвідчений педагог – справжня легенда методичної підготовки майбутніх істориків. Його ім'я знав мало не кожен учитель історії Хмельниччини, не кажучи про випускників історичного факультету. До переходу в 1965 р. у педінститут Борис Михайлович близько 20 років учителював на Волині та Поділлі, а перед створенням кафедри 25 років працював на історичному факультеті, пройшовши шлях від асистента до старшого викладача методики історії та історичного краєзнавства. Роки його викладацької діяльності стали цілою епохою методики викладання історії та історичного крає-

знавства [19, с.3]. Водночас Б. Кушнір протягом багатьох років професійно захоплювався топонімікою і літературною творчістю [4, с.262-271]. Тож своїми знаннями, багатим досвідом, глибокою мудрістю, життєвим оптимізмом і високим національним духом продовжив на кафедрі невтомно плекати історико-краєзнавчу, методичну та громадянську складові майбутніх істориків.

До переведення на кафедру кандидат історичних наук, доцент *Олександр Степенко* в інституті працював понад 30 років. Для нього перехід, очевидно, був найлегшим, оскільки з 1957 р. викладав студентам саме історію України. Більше того, його наукові інтереси були пов'язані з історіографією проблеми походження слов'ян – Русі і боротьби з норманізмом в українській історіографії наприкінці XVIII – в першій половині ХХ ст., що знайшло своє відображення у кандидатській дисертації, невеликій монографії та серії статей [1, с.439-441]. З наукового гуртка під керівництвом О. Степенка вийшло чимало майбутніх дослідників минулого українського народу [24, с.7], з-поміж яких як професійний дослідник формувався і автор цієї розвідки. Звісно досвідченому викладачу довелося перебудовувати викладання з урахуванням змін у теоретичних і методологічних підходах, але, як виявилось, така робота для нього була під силу. Тим більше, що годин на вивчення історії України передбачалося за новими навчальними планами на порядок більше.

На час формування кафедри досвідченим і професійним зарекомендував себе кандидат історичних наук, старший викладач *Микола Петров*, На його рахунок на той час було 10 років роботи у рідному виші, у тому числі 5 – на посаді асистента та старшого викладача кафедри історії СРСР і УРСР, а також наукове становлення в аспірантурі Інституту археології АН УРСР. Там під керівництвом академіка П. Толочка підготував і наприкінці грудня 1987 р. успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Історична топографія Кам'янця-Подільського XII – XVIII ст.» [14, с.8, 9], став майстерним лектором, доволі вправним організатором навчального процесу, результативним науковцем і найбільшим знавцем давнього минулого м. Кам'янця-Подільського.

Саме тому йому було доручено очолити щойно створений підрозділ [17, с.351-352]. Кафедрою Микола Борисович керував із 1990 до 2008 р. з перервою на навчання в докторантурі (2004–2007 рр.). За цей час кафедра перетворилась у колектив з великим науковим потенціалом [14, с.9], а її завідувач – в авторитетного ученого, перу якого належало близько 200 праць. Головними серед них стали фундаментальні монографічні дослідження: «Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII – XVIII ст. Історіографія. Джерела» (2002) [13], оцінена у вітчизняній історичній літературі як помітне явище в українській історіографії (П. Михайлина, Ю. Зінько, С. Калитко) і «Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV – XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Миське і замкове управління» (2012) [14], котра побачила світ вже після пе-

редчасної смерті автора, але високо поцінована вітчизняною і зарубіжною науковою громадськістю. Зокрема, в одній із рецензій зазначено, що праця «є без перебільшення унікальною», «спробою сформуванню науково виважений, документально підтверджений погляд на історію древнього Кам'янця» [2, с.496].

Працюючи понад 30 років на історичному факультеті, М. Петров був завжди активним учасником і творцем його багатогранного життя, виявляв турботу та об'єктивно оцінював внесок кожного з викладачів й співробітників у його функціонування, підготовку висококваліфікованих фахівців для української освіти та науки [11, с.18].

З першого дня функціонування на кафедрі працює *Василь Якубовський*. Закінчивши Кам'янець-Подільський педагогічний інститут у 1967 р., він протягом 1967-1984 рр. був старшим науковим співробітником, завідувачем відділу Хмельницького обласного краєзнавчого музею. З 1968 р. під його керівництвом проводилися археологічні експедиції з вивчення історії Болохівської землі та літописного Губина [20, с.6]. Завдяки нагромадженому фактичному матеріалу аргументовано доведено автохтонність мешканців Болохівщини та обґрунтовано положення, що їх матеріальна і духовна культура розвивалася у спільному історико-культурному руслі життя давньоруського народу [22, с.10]. З переходом у 1984 р. на посаду старшого викладача кафедри історії СРСР і УРСР, а згодом – кафедри історії України Василь Іванович, вирізняючись високим професіоналізмом, систематичним удосконаленням наукових знань, забезпечує вивчення курсів з історії України, археології України та музеєзнавства на історичному факультеті і факультеті української філології й журналістики. Навчальні заняття проводить на високому рівні, регулярно впроваджуючи у навчальний процес нові форми роботи з студентами. Керує написанням кандидатських дисертацій, магістерських, дипломних і бакалаврських робіт [6, с.10, 11].

Викладацьку роботу успішно поєднує з своїми науковими інтересами, збагачуючи вітчизняну історіографію численними розвідками. Його ім'я посідає чільне місце серед авторів монографій. Справді етапною стала праця «Скарби Болохівської землі», що побачила світ двома виданнями (2001, 2003 рр.). До речі друге видання монографії в номінації «На тлі епохи» за підсумками конкурсу на кращу книгу нової доби в рамках четвертої Київської міжнародної спеціалізованої виставки-ярмарки «Книжковий сад 2004» (травень 2004 р.) впродовж 2004 р. експонувалася на постійно діючій виставці Державного комітету радіо і телебачення України [18, с.631, 633]. Серед наукового доробку, що складає близько 120 праць, особливе місце посідають монографії «Літописний Губин XII – XIII ст. Болохівська земля» та «Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області», видані в співавторстві, а також навчальні посібники з музеєзнавства, котрі витримали по кілька видань. Невтомний дослідник старожитностей, ветеран гогорти подільських археологів і співкерівник нау-

кової школи «Археологія Поділля та Південно-Східної Волині» [12, с.101], не зупиняється на досягнутому. Він керує археологічною експедицією з дослідження руїн літописного городища м. Губин в Старокостянтинівському районі на Хмельниччині. Одночасно готує докторську дисертацію [6, с.13-14]. До того ж, незмінно з 1991 р. є керівником університетського фольклорно-етнологічного гурту «Відродження».

На перших порах молодшу генерацію кафедри представляв кандидат історичних наук, старший викладач *Сергій Трубчанінов* – також випускник історичного факультету 1984 р. і вихованець аспірантури Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова, яку закінчив у 1989 р. успішним захистом дисертації. З огляду тих часів можна сказати, що його перехід на кафедру історії України цілком закономірним, адже наукові інтереси були пов'язані з вивченням суспільно-політичних процесів у Південній Україні в 1918-1920 рр. й питань краєзнавчого характеру. Тож з першого дня став цілеспрямовано стверджувати себе в якості висококваліфікованого викладача, фахівця у сфері історичної географії України, дослідника, краєзнавця [24, с.10]. Закономірним наслідком науково-педагогічної діяльності С. Трубчанінова стали обрання його на посаду доцента, здобуття ним вченого звання доцента, змістовна навчальна, методична, дослідницька і виховна робота. Нині С. Трубчанінов – докторант кафедри, в творчому доробку якого налічується близько 200 наукових, навчально-методичних і науково-публіцистичних праць, найбільш характерними серед яких є навчальні посібники для середньої і вищої школи «Історія Поділля та Південно-Східної Волині» в двох частинах (1993-1994), «Давня і середньовічна історія України» (1996), «Історія України» для 6-7 класів (1997), «Історія України» для 7 класу (2003). А ще він досвідчений видавець – засновник і директор видавництва «Оіюм», яке спеціалізується на опублікуванні наукової, науково-популярної та краєзнавчої літератури.

Упродовж 1990–1997 рр. асистентом кафедри працював *Іван Щегельський*, який до того був старшим лаборантом і проводив практичні заняття й займався науковими студіями в сфері доісторичної доби українського народу, досягнувши в цьому чималих результатів [20, с.11].

З самого початку пріоритетними в діяльності кафедрального колективу виступили: по-перше, утвердження належного місця навчального предмету з історії України в підготовці та вихованні майбутніх фахівців, яку потрібно було вести по суті майже через повне осмислення, зміну візії на вітчизняне минуле; по-друге, опираючись на ґрунтовну підготовку, педагогічний досвід і високий професіоналізм, розгортання роботи з очищення історії України від спотворень національних ідеалів, хибних уявлень, негативних стереотипів, «білих плям», комплексу меншовартості та другосортності; по-третє, накопичення найновішого інформаційно-аналітичного матеріалу, розширення обсягу наукових знань про минуле України і розробка нового навчально-методичного забезпечення до кожного предмету, спецкурсу та спецсемінару [21, с.156].

Організація та змістове наповнення навчального процесу, пов'язаного з вивченням дисциплін з історії України, зумовили істотне напруження сил членів кафедри, як і загалом історичного факультету. Проте вже в перші роки свого функціонування кафедра перетворилася у справжній осередок україноцентризму і науково-методичний центр, який за невеликий проміжок часу посів справді чільне місце на факультеті та в університеті.

З роками напрацьовувався досвід і водночас істотно зростав обсяг навчальної та навчально-методичної роботи кафедри, що законотворчо вимагало збільшення числа викладачів. У 1992 р. її склад поповнив доцент *Олександр Завальнюк*, випускник історичного факультету 1972 р. та аспірантури Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького, де здобув у 1980 р. науковий ступінь кандидата історичних наук із спеціалізацією з новітньої історії України. Понад 10 років *Олександр Михайлович* навчав студентів на кафедрі історії СРСР і УРСР. Virізнявся високою працездатністю та цілеспрямованістю у роботі над собою й удосконаленням науково-методичного забезпечення навчального процесу. В 1986 р. йому було присвоєно вчене звання доцента. Крім того, у 80-х рр. набув значного організаційного досвіду на посаді заступника декана історичного факультету з навчальної роботи. Відтак, справедливо набув авторитету перспективного викладача і науковця історичного факультету та інституту загалом [16, с.146, 154].

Перші роки роботи на кафедрі стали переломними як у розвитку національно-політичної свідомості викладача, так і в методологічних засадах пізнання ним історичного минулого. *Олександр Михайловичу* вдалося порівняно швидко (хоча й не безболісно) переосмислити зміст головніших подій новітньої історії України й відмовитися від панівної у радянській історіографії концепції їхнього тлумачення [3, с.18]. Саме завдяки цим якостям невдовзі вчена рада в 1993 р. обрала його деканом історичного факультету, який очолював до 2001 р. Як виявилось згодом, ця посада стала стартовим майданчиком для потужного сходження по службовій драбині. Як результат, на початку 2002 р. на конференції трудового колективу абсолютною більшістю голосів *О. Завальнюка* обрали ректором університету. Але й керуючи вищим, він завжди ставив викладацьку та науково-дослідну роботу на кафедрі історії України на одне з перших місць, приділяючи пріоритетне значення особистому науково-фаховому удосконаленню. Використовуючи кожну вільну хвилину, *О. Завальнюк* активно розробляв тему докторської дисертації про становлення національної університетської освіти у 1917-1921 рр. і працював над монографічними працями. На цій ниві досягнуто вагомих результатів у формі більш як 660 наукових і навчально-методичних праць, у тому числі 75 монографій, книг, навчальних посібників, брошур; здобуття вченого звання професора (2004 р.), наукового визнання у вигляді обрання академіком Академії наук вищої освіти України (2005 р.), захищеної докторської дисертації (2011 р.), 7-ми підготовлених кандидатів наук, оформлення в 2001 р. наукової

школи «Україна наприкінці ХІХ ст. у 30-х рр. ХХ ст.» [12, с.105], діяльності спеціалізованої вченої ради із захистів кандидатських дисертацій і т. п.

Після завершення другої каденції ректорської діяльності в 2012 р. Олександр Михайлович повністю зосередився на науково-педагогічній роботі кафедри як високопрофесійний фахівець в галузі історії освіти 1917-1920 рр., інших проблем новітньої історії та історичного краєзнавства України, поєднуючи органічно викладання провідних навчальних курсів і спецкурсів з історії України, організацію функціонування наукової школи, спеціалізованої вченої ради із захистів кандидатських дисертацій, редагування наукових збірників, керівництво докторськими, кандидатськими дисертаціями, магістерськими і дипломними проектами.

До переходу в 1992 р. на кафедру доцент *Анатолій Суровий* вирізнявся високою кваліфікацією, багатолітнім досвідом завідування кафедри, значним науковим набутком із дослідження перебування громадського життя України ХХ ст. З іншого боку, в новому підрозділі йому, як і іншим колегам, довелось предметно зайнятися за переосмислення вітчизняного минулого. До його честі, з цим він впорався блискуче, завдяки чому зайняв гідне місце у колективі. Фундаментальна історико-філологічна підготовка, володіння дієвими методами навчання студентів, життєва мудрість і виваженість авторитетного викладача виступили надійною підвалиною результативної роботи в колективі кафедри [23, с.42] упродовж більше 20 рр. (1992-2013 рр.). Наукова спадщина А. Сурового налічує понад 180 праць. Віриться, що на заслуженому відпочинку *Анатолій Феодосійович* багато ще може зробити для своєї родини, для людей, для України [15, с.14].

Вимоги підвищувати науково-теоретичний і методичний рівень викладачів спонукали до нарощування професіонального потенціалу кафедри. У 1993 р. її поповнив *Олександр Федьков*, який закінчив аспірантуру Інституту історії України НАН України та успішно захистив кандидатську дисертацію. На кафедрі пройшло його професійне становлення: із асистента виріс до старшого викладача, згодом – доцента, з 2008 – професора та одночасно в 2002-2012 рр. – проректора з науково-методичної роботи [24, с.16]. Став визнаним фахівцем з нової і новітньої історії та історіографії історії України. У 2008–2009 рр. очолював кафедру. *О. Федьков* щойно закінчив докторантуру Київського національного університету імені Тараса Шевченка й готується до захисту докторської дисертації. У його творчому доробку – близько 100 наукових і навчально-методичних праць й 5 підготовлених кандидати наук.

У 1994 р. в колектив влився кандидат історичних наук, доцент *Анатолій Філінюк*, який запрошення ректора обійняв посаду проректора з наукової роботи інституту. На кафедрі відбулось його становлення як високопрофесійного й авторитетного викладача, доцента, професора, а після закінчення в 2009 р. докторантури Київського національного університету імені Тараса Шевченка та

захисту дисертації в Інституті історії України НАН України – доктора історичних наук. Його зусиллями на історичному факультеті було започатковано вивчення майбутніми фахівцями історії української культури, теорії і методології історії, теорії і методології історії України, низки спецкурсів і семінарів; відкрито докторантуру і розширено прийом до аспірантури за спеціальністю Історія України; організовано десятки наукових конференцій міжнародного, всеукраїнського та регіонального характеру, серійне видання наукових видань. Наукова спадщина А. Філінюка складає близько 350 наукових і навчально-методичних праць. Під керівництвом професора захищено 8 кандидатських дисертацій, близько 50 магістерських робіт. За його безпосередньою участю фактично оформилась повноцінна наукова школа з історії України кінця XVIII – початку XX ст. За роки керівництва кафедрою її завідувач домігся, що колектив став найпотужнішим структурним підрозділом на історичному факультеті [5, с.26], систематично посідає лідируюче місце в університеті за показниками якості науково-педагогічних працівників, науково-дослідної діяльності за комплексною темою «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» (№ державної реєстрації 0110U004634), захистів докторських і кандидатських дисертацій тощо.

Вслід за ним у 1996 р. в підрозділ перейшов кандидат історичних наук, старший викладач *Едуард Мельник* – випускник історичного факультету, аспірантури і докторантури Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка [24, с.18]. До 2015 р. забезпечував викладання історії України та історії української культури на кількох факультетах. Свої наукові зацікавлення Едуард Михайлович зосереджував головним чином на проблемі розвитку національної освіти в першій третині XX ст., які стали смислом його наукових зацікавлень й реалізувались у майже 100 публікаціях.

Друга хвиля поповнення кафедри п'ятьма викладачами з науковими ступенями і вченими званнями істотно підвищила її якісний показник до 80,0 %. Вони після закінчення аспірантури і захисту дисертацій представляли наукові школи Інституту історії України НАН України, Київського державного університету ім. Т. Шевченка та Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького. Це, в свою чергу, позитивно позначилося на всіх напрямках діяльності колективу. Оскільки у зв'язку зі зростанням контингенту студентів помітно збільшувався і далі обсяг навчальної, навчально-методичної та виховної роботи, штатний склад кафедри поповнили: спочатку випускник аспірантури власного вишу *Володимир Газін* (1997), вслід за ним – *Сергій Олійник* (2003) і *Віталій Степанков* (2004). 1999 р. викладацьку роботу на кафедрі став поєднувати з керівництвом університетською бібліотекою кандидат історичних наук, старший викладач *Віталій Лозовий*. На умовах внутрішнього сумісництва викладачами кафедри з 2001 р. почали працювати проректор з виховної роботи *Анатолій Заводовський* і тодішній помічник ректора *Олександр Комарницький* [10, с.27].

Останнє поповнення на кафедрі відбулось упродовж 2007-2010 рр. Тоді її викладачами стали випускники історичного факультету та аспірантуру кафедри *Андрій Задорожнюк, Вадим Стецюк, Сергій Сидорук і Павло Кліщинський*, які успішно захистили кандидатські дисертації й здобули наукові ступені кандидатів історичних наук зі спеціальності історія України. За час роботи в підрозділі В. Газін, А. Заводовський, А. Задорожнюк, О. Комарницький, В. Лозовий, Е. Мельник, С. Олійник, С. Сидорук, С. Трубочанінов, О. Федьков, В. Якубовський стали висококласними науково-педагогічними працівниками, здобувши вчене звання доцента, В. Лозовий ще й захистив докторську дисертацію і здобув вчене звання професора.

Силами колективу кафедри усі 25 років забезпечується викладання на історичному факультеті таких навчальних дисциплін, як: «Історія України», «Історія української культури», «Архівознавство», «Військова історія України», «Джерелознавство історії України», «Історична географія», «Історія Поділля», «Історичне краєзнавство», «Методика наукових досліджень», «Музеєзнавство», «Нові інформаційні технології в школі», «Теорія і методологія історії», «Теорія і методологія історії України», «Українська етнологія», «Українська історіографія» та спецкурсів «Актуальні проблеми сучасної української історіографії», «Політичні партії в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: історіографія, методологія і практика конкретно-історичних досліджень», «Новітня історія Поділля у ХХ ст.», «Проблеми української історіографії на зламі ХХ – ХХІ століть» і «Українське націєтворення (ХІХ – ХХ століття)». Поряд з цим, викладачі забезпечували на інших факультетах і спеціальностях навчальні курси «Історія України», «Історія української культури», а також «Археологія України».

Весь комплекс навчальної та навчально-методичної роботи з студентами колектив кафедри проводить за вимогами Болонської системи відповідно до навчальних планів й на основі типових навчальних і робочих програм, а також навчальних програм, розроблених і схвалених на її засіданнях і вченими радами історичного факультету та університету. Для ритмічного і системного проведення навчальної роботи з студентами кафедра історії України тісно співпрацює з усіма деканатами університету, кафедрами гуманітарних наук та іншими підрозділами університету, що сприяє належному забезпеченню відповідно до вимог вищої школи та орієнтації її високі якісні показники. Зусиллями науково-педагогічних працівників систематично оновлюються або заново розробляються навчальні, робочі програми і плани з урахуванням змін й доповнень у навчальних планах різних спеціальностей і форм навчання.

Викладачі значну увагу приділяють методичному забезпеченню самостійної роботи студентів. Для цього з кожної навчальної дисципліни створені навчально-методичні комплекси, а для поточного контролю – контрольні завдання та модульні контрольні роботи. Крім того, систематично працюють над оновленням текстів лекцій, удосконаленням планів семінарських занять, всього комплексу науково-методичного забезпечення навчальної діяльності студентів і магістрантів. На кафедрі практикується демо-

кратичний підхід до вибору студентами тем своїх курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт і наукових керівників. З її ініціативи на історичному факультеті запроваджено, як і в інших класичних університетах України, обов'язкове виконання випускових кваліфікаційних робіт. Їх чисельність залежить передусім від кількості випускників, яких розпорядженнями деканату розділяють серед трьох випускових кафедр. Лише впродовж останніх 5-ти років під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри було підготовлено та захищено 528 випускових робіт: 74 магістерських, 188 дипломних і 266 бакалаврських.

Щоправда, доводиться майже постійно долати не тільки теоретико-методологічні та ідеологічні перешкоди, а й труднощі фінансового характеру, коли частина викладачів вимушена працювати не на повну ставку, а відтак вишукувати засоби до виживання своїх родин.

Як і раніше, в діяльності колективу кафедри пріоритетне місце посідає науково-дослідна робота, що проводиться в рамках комплексної теми «Проблеми історії суспільних змін і трансформацій в Україні від найдавніших часів до сьогодення» (№ державної реєстрації 0110U004634). У змістовому плані вона спрямовується головним чином на забезпечення теоретико-концептуальних, психолого-педагогічних і науково-методичних засад навчального процесу і приведення підготовки фахівців у повну відповідність із сучасними вимогами та актуальних науково-дослідних тем, підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів для університету та інших вишів й установ регіону [9, с.39] тощо.

В інтегрованому вигляді результатом наукової діяльності кафедри є понад 3200 праць, зокрема 90 монографій, 190 книг, брошур, довідників, наукових збірників, більше 70 навчальних посібників, понад 100 методичних розробок, 1000 статей у фахових виданнях, 240 статей у журналах; 5 докторських (С. Баженова, О. Завальнюк, В. Лозовий, Ю. Телячий, А. Філінюк) і 34 кандидатських (В. Байдич, Ю. Блажевич, А. Боднар, А. Бородій, В. Газін, В. Галатир, А. Глушковецький, Ю. Демидас, В. Дубінський, А. Заводовський, А. Задорожнюк, Т. Ігнат'єва, П. Кліщинський, О. Комарницький, О. Кримська, В. Логвіна, В. Магась, А. Машталір, І. Міщенко, С. Олійник, Ю. Олійник, Б. Опря, В. Островий, Г. Поташнікова, О. Резнік, О. Семчишин, Ю. Сербаюк, С. Сидорук, В. Стецюк, Ю. Телячий, А. Хоптяр) дисертацій, автори яких працюють у багатьох вищих навчальних закладах і наукових установах Києва, Житомира, Тернополя, Хмельницького, Кам'яні-Подільського.

У науковому плані професор В. Лозовий зарекомендував себе як відомий в Україні вчений у галузі історії Національно-демократичної революції 1917-1921 рр. Доцент В. Газін спеціалізується на вивченні історії українського козацтва й керує Подільським регіональним відділенням науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. В останні роки закінчив докторантуру, завершує цикл обов'язкових публікацій і монографію та готується до захисту докторської дисертації. Його наслідує доцент

С. Олійник, який також закінчив докторантуру, спеціалізуючись на дослідженні історії галицької інтелігенції в контексті зовнішньої політики Російської імперії (1772-1917 рр. Доцент О. Комарніцький заявив про себе як найбільш результативний дослідник, чия скарбниця налічує понад 300 праць, у тому числі 43 монографії, книги, посібники, брошури. Нині він цілеспрямовано працює над докторською дисертацією, перебуваючи в докторантурі кафедри. Доцент А. Заводовський сформувався як фахівець інтелектуальної історії України XIX–XX ст., забезпечив створення й функціонування при кафедрі Міжнародного науково-дослідного центру дослідження процесів націєтворення та регіоналізації у Європі. Доцент А. Задорожнюк завоював авторитет одного з кращих дослідників міст і містечок Правобережної України XVIII – початку XX ст. Доценти П. Кліщинський, С. Сидорук, В. Стецюк сформувалися як висококваліфіковані фахівці з нової та новітньої історії України та історії української культури. На завершальному етапі знаходиться підготовка кандидатської дисертації в старшого викладача В. Степанкова. Не зупинилась у своєму фаховому зростанні й старший лаборант І. Найчук: здобула кваліфікацію магістра і чимало робить для вивчення ранньомодерної історії України.

Винятково важливим у діяльності кафедри є співпраця з Інститутом історії України НАН України та залучення до навчального процесу директора Інституту історії України НАН України академіка НАН України Валерія Смоля, заступника директора Інституту історії України НАН України члена-кореспондента НАН України Олександра Реєнта та завідувача відділу Інституту історії України НАН України члена-кореспондента НАН України Віктора Даниленка, які протягом багатьох років забезпечують викладання провідних спецкурсів, проведення науково-теоретичних семінарів і керівництво докторантами та аспірантами. Завдяки цьому частка викладачів з науковими ступенями і вченими званнями зросла до 94,1%. Відтак, кафедра перетворилась у потужну групу високопрофесійних, працелюбних інтелектуалів, спроможних розв'язувати поставлені перед нею завдання на найвищому рівні.

Кафедра чимало зусиль докладє до розвитку науково-педагогічного співробітництва з істориками Дніпропетровського, Київського, Прикарпатського, Східноукраїнського, Харківського, Черкаського, Чернівецького національних, Національного педагогічного імені Михайла Драгоманова, Вінницького, Переяслав-Хмельницького, Тернопільського, Харківського державних педагогічних університетів, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. У межах міжнародної співпраці колектив підтримує тісні творчі зв'язки з вченими Ягелонського університету (Республіка Польща), Інституту історії Академії педагогічної імені Комісії народної освіти (Республіка Польща), Талліннської євроакадемії (Естонія), Інституту історії Білорусі АН Білорусі (Республіка Білорусь), Інституту історії Литви АН Литви (Литва), Альбертівського університету (Канада), Українського історичного товариства (США), Санкт-Петербурзького державного університету (Російська Федерація) та ін.

Своє 25-річчя колектив кафедри історії України університету відзначає зі значними здобутками по всіх напрямках діяльності. По-перше, забезпечує за сучасними вимогами викладання комплексу навчальних дисциплін, спецкурсів і спецсеінарів. По-друге, формує та поглиблює знання майбутніх фахівців про вітчизняне минуле та духовно-культурну спадщину українського народу. По-третє, здійснює наукові дослідження з актуальних проблем історії України, передусім недосліджених і малодосліджених питань вітчизняного минулого. По-четверте, веде підготовку докторів і кандидатів наук з спеціальності «Історія України». Тим самим вносить істотний внесок у відновлення історичної пам'яті нашого народу та відродження національних духовно-культурних цінностей. Кафедра загалом і кожен її член сповнені сил і насаги продовжувати свою багатогранну діяльність, спрямовану на підготовку національних кадрів вищої кваліфікації і прирощення знань з історичного минулого українського народу й новими здобутками зустріти столітній ювілей університету.

Список використаних джерел і літератури:

1. Винокур І.С. Олександр Дмитрович Степенко / І.С. Винокур // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 439-441.
2. Газін В.В. Петров М.Б. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках ХV–ХVІІІ століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління / М.Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – 480 с. : іл. / В.В. Газін // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / редкол.: В.С. Степанков (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 5: На пошану професора М.Б. Петрова. – С. 496-499.
3. Досліджуючи духовні скарби України. До 60-річчя від дня народження і 35-річчя наук.-пед. діяльності професора О.М. Завальнюка / [уклад. О.Б. Комарніцький]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 368 с.
4. Завальнюк О.М. Борис Михайлович Кушнір / О.М. Кушнір // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 261-273.
5. Завальнюк О.М. Славний син України / О.М. Завальнюк // Анатолій Філінюк: на службі українській освіті й науці : науково-довідкове вид. / [упоряд., автор вступ. ст. О.М. Завальнюк]. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. – С. 3-34.
6. За покаиком серця : до 75-ліття від дня народження і 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В.І. Якубовського / упоряд., авт. вступ. ст. А.Г. Філінюк; відп. за вип. О.М. Завальнюк; оформ. обкладинки В.І. Якубовський – фотокопія картини хмельн. художн. В.М. Корнєва. Олія, 1995. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – 106 с.
7. Кам'янець-Подільський державний університет : минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – 408 с.
8. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка : ювілейне видання / автор-упоряд. Я. Білейчук; ред. С. Ворона. – К. : ТОВ «Вид-во Логос України», 2008. – 199 с.
9. Кеба О.В. Наука в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка : 1991–2008 рр. / О.В. Кеба, А.Г. Філінюк //

- Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т. 12: Матеріали восьмого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». – С. 34-56.
10. Копилов С.А. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету / С.А. Копилов, В.В. Газін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 76 с.
 11. Копилов С.А. Микола Борисович Петров: учений, педагог, особистість. Відомий історик, талановитий педагог / С.А. Копилов, В.С. Степанков // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / редкол.: В.С. Степанков (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. – Вип. 5: На пошану професора М.Б. Петрова. – С. 7-18.
 12. Науково-дослідний сектор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2007–2012 рр.) / О.М. Завальнюк, І.М. Конет. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 140 с.
 13. Петров М.Б. Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця XVII–XVIII ст. Історіографія. Джерела / М.Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Абетка НОВА, 2002. – 384 с.
 14. Петров М.Б. Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV–XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Миське і замкове управління / М.Б. Петров. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – 480 с.
 15. Півстоліття на ниві освіти і науки України (до 75-річчя від дня народження і 50-річчя науково-педагогічної діяльності А.Ф. Сурового) : біобібліографічний покажчик / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, наукова бібліотека ; [уклад. В.С. Прокопчук ; редкол.: С.А. Копилов (голова), В.С. Прокопчук (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – 76 с. – (Серія: Постаті в освіті і науці; вип. 21).
 16. Степанков В.С. Олександр Михайлович Завальнюк / В.С. Степанков, О.Б. Комарницький // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 146-165.
 17. Степанков В.С. Петров Микола Борисович / В.С. Степанков // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 346-364.
 18. Суровий А.Ф. Василь Іванович Якубовський / А.Ф. Суровий // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Т. 2. – С. 627-635.
 19. Талановитий педагог, відомий методист і провідний краєзнавець : матер. круглого столу до 90-річчя від дня народження Б.М. Кушніра, м. Кам'янець-Подільський, 24 травня 2011 року / [редкол.: к.і.н., проф. О.М. Завальнюк (голова), к.і.н., проф. А.Г. Філінюк (наук. ред.), д.і.н., проф. Л.В. Баженов та ін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 72 с.
 20. Філінюк А.Г. Двадцять років у поступі і трансформаціях Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (до 20-річчя створення кафедри історії України) / А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. – Т. 16: Матеріали круглого столу «Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі», 22 жовтня 2010 року. – С. 3-29.
 21. Філінюк А.Г. Деякі штрихи щодо просвітницької ролі сучасного історика України / А.Г. Філінюк // «Просвіта»: минуле та сучасне : матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 4 грудня 2013 р. / редкол.: [В.А. Дубінський (гол.), О.Б. Комарницький

- (відп. ред.), В.В. Полятинчук та ін. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 146-156.
22. Філінюк А.Г. За покликком серця (До 75-ліття від дня народження професора Василя Івановича Якубовського / А.Г. Філінюк // За покликком серця : до 75-ліття від дня народження і 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В.І. Якубовського / упоряд., авт. вступ. ст. А.Г. Філінюк; відп. за вип. О.М. Завальнюк; оформ. обкладинки : В.І. Якубовський – фотокопія картини хмельн. художн. В.М. Корнєва. Олія, 1995. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2015. – С. 5-21.
23. Філінюк А.Г. Приклад професіоналізму, оптимізму та здорового духу / А.Г. Філінюк // Півстоліття на ниві освіти і науки України (до 75-річчя від дня народження і 50-річчя науково-педагогічної діяльності А.Ф. Суrowsкого) : біобібліографічний показчик / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, наукова бібліотека ; уклад. В.С. Прокопчук ; редкол.: С.А. Копилов (голова), В.С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – С. 41-42.
24. Філінюк А. У пошуках нової якості історичної освіти та історичної правди : до 20-річчя створення кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Анатолій Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 68 с.
25. Філінюк А.Г. Флагман Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (до 20-річчя створення кафедри історії України) / А.Г. Філінюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / редкол.: В.С. Степанков (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – Вип. 3: До 20-річчя кафедри історії України. – С. 6-25.

А. Філінюк

***На новом уровне качества исторического образования
и исторической правды о прошлом Украины
(к 25-летию кафедры истории Украины)***

В статье предпринята попытка обобщить опыт становления и деятельности коллектива кафедры истории Украины Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко, которой в октябре 2015 г. исполнилось 25 лет. Подчеркнуто, что её создание состоялось в конце периода перестройки, когда в общественной жизни наметились демократические тенденции, усиления внимания к изучению исторического прошлого украинского народа. Обосновано, что кафедра формировалась из числа преподавателей исторического факультета и в своей деятельности опиралась на многолетний опыт подготовки специалистов, истоки которого повязаны с периодом функционирования Каменец-Подольского государственного украинского университета во главе с профессором И. Огиенко.

Охарактеризовано організаційно-кадрове становлення, ключевые направления работы, многоаспектного сотрудничества с ведущими научными учреждениями и высшими учебными заведениями, в частности с учёными институтов истории Украины, археологии и украинской археографии и источниковедения НАН Украины, Киевским национальным университетом имени Тараса Шевченко, Черновицким национальным университетом имени Юрия Федьковича, Национальным педагогическим университетом имени Михаила Драгоманова и многими другими.

Отмечено, что за годы своего функционирования кафедра заняла ведущее место не только на историческом факультете, но и во всем университете за качественным показателем научно-педагогических работников, эффективностью научно-исследовательской деятельности, результативностью докторантуры и аспирантуры, научных школ и международного сотрудничества. Усилиями кафедры проведено 56 международных, всеукраинских и региональных конференций, защищено 5 докторских и 34 кандидатских диссертации, подготовлено несколько сотен магистров, опубликовано 90 монографий и книг, около 40 научных сборников, более 120 брошюр, библиографических показчиков, сверх 3 тысяч статей.

Ключевые слова: кафедра, история Украины, юбилей, потенциал, научно-педагогические работники, учебный процесс, научная деятельность, научные школы, докторантура, аспирантура, защита диссертаций, научная продукция.

Anatoliy Filynyuk

***New level of quality for historical education and
the historical truth about the past Ukraine
(25 years of the Department of History of Ukraine)***

The article attempts to summarize the formation and activity experience of the staff of the Department of History of Ukraine (Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University), which in October 2015 was 25 years. It is emphasized that its creation was held at the end of the restructuring period, when in the social life the democratic trends and increased attention to the study of the historical past of the Ukrainian people emerged. It is proved that the department was formed from among the lectures of historical faculty and their work was based on the long-termed experience of teachers' training, the origins of which related to the period of functioning of Kamianets-Podilsky Ukrainian State University led by Professor I. Ohienko.

The organizational and personnel development, key areas of work, multifaceted cooperation with leading scientific institutions and universities, including scientists from the Institute of History of Ukraine, Institute of Ukrainian Archaeology, Institute of Ukrainian Archeography and Source Science (National Academy of Sciences of Ukraine), Taras Shevchenko Kyiv National University, Chernivtsi University, Dragomanov National Pedagogical University and many others, were characterized.

It is noted that during the years of its functioning the Department has taken a leading role not only on the historical faculty, but also in the university throughout its quality of teaching staff, efficiency of research activities, effectiveness of doctoral and postgraduate studies, research schools and international cooperation. Through the efforts of the Department there was conducted 56 international, national and regional conferences, presented 5 doctoral and 34 candidate theses, trained hundreds of Masters, published 90 monographs and books, 40 scientific collections, more than 120 brochures and bibliographic pointers, more than 3 thousand articles.

Key words: Department, history of Ukraine, anniversary, potential, scholars, educators, educational process, scientific activity, research schools, doctoral and postgraduate studies, presenting of theses, scientific products.

Отримано: 09.09.2015